

RESİM SANATINDA GÖRSEL ALGI VE DÜŞÜNCENİN İMGESİ¹

Fatih BAŞBUĞ²

1 Bu çalışma, 28 Ekim-1 Kasım 2019 tarihleri arasında düzenlenen 11. Dil, Edebiyat ve Kültür Kongresinde bildiri olarak sunulan çalışmanın genişletilmiş halidir.

2 Prof. Dr. Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, fatih.basbug(@)manas.edu.kg, ORCID: 0000-0001-7600-273X

Başbuğ, Fatih. "Resim Sanatında Görsel Algı ve Düşüncenin İmgesi". ulakbilge, 42 (2019 Kasım): s. 867-873. doi: 10.7816/ulakbilge-07-42-09

ÖZET

Türk resim eğitimi sistemi, teorik bilgi aktarımı ve aktarılan bilgilerin uygulanma süreçlerini kapsayan, değerlendiren bir yapı üzerine kurulmuştur. Teorik bilgi aktarımı yapılırken, bireylerin etkilendikleri dış çevre, içsel dünyaları ve gelişen olaylara göre değişen ruh yapılarına yansıyan unsurlar ele alınmaktadır. Kendi ruh dünyasında gelişim gösteren bu sürece bağlı olarak bazı biçimler şekillenmektedir. Şekillenen biçimler, esere dönüşerek somut bir hal almakta ve izleyiciyle bütünleştiği anda iletişim başlamaktadır. Geçen bu süreç, bazı durumlarda çok sancılı, bazı durumlarda ise keyfe dönüşerek sanat denen soyut kavramın temelini oluşturmaktadır. Hangi çağda veya yaşta olunursa olunsun, tüm çizimlerin görsel okumaları mevcuttur. Resimde görülen dinamik çizgiler, durağan motifler, lekesele düzenlemeler, sanatçıya veya ressama dair bazı ipuçları ortaya koymaktadır. Bu ipuçlarından yola çıkarak, oluşan çıkarımlar, sanat eleştirisi denen bir durum meydana getirmektedir. Kısacası sanatçı, eser ve izleyici üçlüsünün olguları, toplumsal sonuçlara ulaşılmasında belirleyici faktörlerdendir. Bu makalede, resim sanatında görsel algı ve düşüncenin imgesi kavramları üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Görsel algı, düşüncenin imgesi, resim sanatı

Makale Bilgisi

Geliş: 5 Ağustos 2019

DOI: 10.7816/ulakbilge-07-42-09

Düzeltilme: 28 Ekim 2019

Kabul: 8 Kasım 2019

GİRİŞ

Entelektüel tarihi, içinde felsefeci, tarihçi ve aydını barındıran birçok konaktan oluşan bir evdir (Armitage, 2015: 116). Bu ev, farklı alanlarda çalışan bireyler için yaşam alanıdır. Sanat alanında veya bilim alanında çalışan araştırmacılar, disiplinlerarası teorik ve uygulama alanlarıyla birbirinden etkilenen bir yapı içindedir. Modern dünyayı gereksinimi olarak, fikir adamlarının ortaya attığı düşünce merkezli veriler, sanat dünyasında da tartışılan ve uygulanan bir metot durumuna gelmiştir. Bu nedenle ortaya çıkan sanat manifestolarında felsefi temelli, ideolojik bir söylem diline rastlanması doğaldır.

Modern düşüncenin başlangıcında Descartes, teolojiden bağımsız olarak, felsefe yapmaya çalışan ilk düşünür olarak değerlendirilmektedir. Descartes, felsefeyi bir alan ve teoloji olarak sınıflandırma eğilimi içinde olmuştur. Bu eğilim çalışmaları, Descartes'i her ne kadar modern felsefe ile ilişkilendirse de akıl çağıının önemli bir düşünürü olarak değerlendirmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır (Rhodes, 2016: 219). Descartes'in fikirleri, günümüz düşünce sistemini kapsamı açısından önemlidir. Görsel düşünme yapabilmek için gerekli olan nesnel düşünce kabiliyeti, Descartes'in önermelerinde belirgin şekilde ortaya konulmuştur. Evrenin dengesi tüm hareketlerin orantılı biçimde işlemesiyle matematiksel bir düzene sahiptir. Resim sanatının matematiksel kuralları içinde kalan bölümü, görsel düşünme açısından Descartes'in fikirleriyle örtüşmektedir. Ancak tam olarak karşılanması, sanatın evrensel normları açısından mümkün değildir. Descartes'in modern düşünce içinde tanımladığı ve doğaüstü durumları reddeden maddeci yapıya karşılık olarak 20. yüzyılda Pragmatizm düşüncesi geliştirilmiş, faydacılığı, zevki, tatmini temel sistematığın kökenine yerleştirmiştir.

RESİM SANATINDA GÖRSEL ALGI VE DÜŞÜNCENİN İMGESİ

20. yüzyılda etkili olan Pragmatizm kavramı, felsefi düşünce sistemiyle entegre olarak, farklı disiplinlere çıkır açacak yeni fikirler meydan getirmiştir. William James'in biçimlendirdiği bu teori, ünlü sanat eğitimcilerinden biri olan John Dewey tarafından daha da geliştirilerek düşünce akımına dönüşmüştür. Temelinde eylemin bilgi ve düşünceye ilkece üstünlüğü olarak nitelendirilen bu kavram, sanat alanında üretkenlik meydana getirmiştir. Geniş renk lekeleri, dairesel, köşeli formlarla kompozisyonlar oluşturulmuştur. Renk ve lekeler estetik kaygıdan uzak biçimlere dönüşmüştür.

Richard Rorty, Pragmatizmin sonuçlarını değerlendirirken (1982), hem modern, hem de postmodern felsefenin pragmatik yönünü kabul ederek, James ve Dewey'in sadece analitik felsefenin diyalektik yolunun sonunda beklemediğini, Foucault ve Deleuze'nin yeni düşünce imajını oluşturan bir tür pragmatik yörüngesi olduğundan bahsetmiş, Deleuze'nin düşünme ve öğrenme konusundaki bazı fikirlerine, özellikle de bilgi kaynaklarının problemlerine değinmiştir (Semestky, 2003: 17). Baudelaire'e göre her eski ressam için bir modernlik söz konusudur. Geçmiş zamanlardan kalan portrelerin çoğu, dönemlerinin kılık ve kıyafetlerine uygun olarak resmedilmiştir

(Baudelaire, 1999: 22). Dolayısıyla modernlik, düşünce ve konu açısından değil, ressamın konuyu yansıtmaya tarzıyla ilgili bir durumdur. Bir bakıma ressamın sanat felsefesinin dışavurum halidir.

Felsefe kendisini bir gelenek olarak ve kendi değişiminin bir imgesi olarak yapılandırmaktadır. Aynı durum resim sanatı içinde geçerlidir. Görüntüyü oluşturan resim, görsel olarak düşünmede etkilidir (Cojanu, 2013: 12). Renk, leke, doku gibi resim sanatının temel niteliklerinin birbirlerini etkilemesi sonucu biçim verilen sanat eseri, izleyicinin algı durumunda farkındalık yaratan bir unsurdur. İçinde kendi temel özellikleri bulunmaktadır. Bu temel özellikler, izleyicinin beynine bazı sinyaller göndererek, metayı anlamlandırmasını beklemektedir. Böylece izleyici, kendi algı dünyasında oluşturduğu sorulara, ürün üzerinden bazı cevaplar getirerek, metaforik anlamını bulmaya çalışmaktadır.

Sanat kendi içinde güçlü bir metafordur. Araştırma ve sanat pratiği kavramlarını dönüştürerek diğer insanların algılarını değiştirmek için zorlayıcı bir etki meydana getirmektedir. Bu nedenle, araştırma alanı olarak sanat, pratiğin okullara dahil edilmesini savunarak, yeni bir yaklaşım geliştirmek ve diğer metaforlar gibi öğrenmek için bir araçtır (Marshall, 2007: 39). Bu aracın sağlıklı biçimde işleyebilmesi için şüphesiz ki derin anlama kapasitesine sahip bireylerin yetişmesi gereklidir.

Schmeidler (1965) bu alandaki öncü çalışmalardan birinde, görsel görüntüleme yeteneği ile yaratıcılıkta, istatistiksel olarak anlamlı pozitif bir korelasyon bulunduğunu ifade etmektedir. Güçlü görüntü algılamasına sahip bireyler, yüksek yaratıcılığa sahipken, zayıf görüntü algılamasına sahip bireyler, daha düşük yaratıcılık becerisi ortaya koymuşlardır (Gonzales, Campos, Peres, 1997: 357). Dolayısıyla sanat, görünen veya iddia edilenin aksine sadece bireysel yeteneklere dayalı bir alan değildir. Bireysel yeteneklerin doğru biçimde kullanabilmesi için algılama ve düşünme kapasitesi yüksek insanların etkileşim içinde bulunması gereklidir.

Nietzsche'nin düşünme konusundaki sözleri kafa karıştırmaya eğilimlidir. Bazı yazıları, konuyla ilgili uzun süren yansımaları ortaya koymuş ve yayınlanan eserlerde yoğunlaştırılmış, düşündürücü yorumlara ulaşılmıştır. Nietzsche, bilinçsiz toplumun temel niteliği olarak nitelendirdiği düşünce kavramını, üç farklı yöntemle değerlendirmektedir. Nietzsche'ye göre bilinçsiz düşünce, imgesel araçları kullanmaktadır. Yorumlama ve analogik düşünmeyi içermektedir. Kısmen düşünce zihinde, olaylardaki etkiler sonucuyla oluşturulmaktadır. Anlaşıldığı üzere, bilinçsiz düşünme, dil benzeri yapıların sözdizimsel özellikleri arasındaki ilişkileri irdelemektedir. Bilinçli düşünce ise kelimelerle gerçekleşen kavramlar bütünüdür. Bilinçsiz düşünmede doğal dil cümleleri uyaranlar haline gelerek, düşünmeyi bilinçli hale getirmektedir (Fowles, 2019: 20). Aşırı değerlendirme, apotheosis ya da ilahlaştırma, ululama, kutsama, yükseğe çıkarma, transformasyon, transfigürasyon, metamorfoz ya da başkalaşma, üstün olma benzetme, enkarnasyon, canlandırma, yeniden doğuş, büyülenme, lanetlenme, maske takma, görünür kılma ve aydınlatma işte tüm bunlar Nietzsche tarafından insanın ve onunla birlikte dünyanın sanat yapıtına dönüşümünü ifade etmek için kullandığı sözcüklerdir (Bal, 2015: 250). Nietzsche'nin edebi kavramlar için kurduğu bu cümlelerin sanatsal okumaları da mevcuttur. Nietzsche dünyayı bir sanat yapıtı olarak görmektedir. Nietzsche'ye göre sanat, çıkar gütmeyen, faydacı bir işlem değildir. Aksine sanat, kendi içinde bir hayır işidir. İstemi tahrik eden bu anlayış, insani dürtülerden güç alarak yaşam faaliyetine katkıda bulunmaktadır. Bu katkı, estetik duylara hitap eden tatmin kavramının konusu içinde ele

alınmaktadır. Tatmin veya haz kavramları, sanat eserinin üzerindeki niteliklerin simgesel özellikleri ve duylara hitap eden yansımasını ifade etmektedir. Bunun içinde gerekli olan bileşenler, sanat nesnesinin izleyiciye yansıttığı özelliklerinde bulunmaktadır. Renk, biçim, hacim gibi nesnel unsurların kişide uyandırdığı duygusal kırılmalar, o nesnenin temel özelliklerini belirlemektedir. Bu kavramların fiziksel durumları, aynı zamanda fen alanının konularını da kapsamı, sanat nesnesinin sadece görünen tarafıyla değil, görünmeyen özelliklerinin de ele alınması zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

Prizmatik kırılma ve dispersiyon, fen derslerinde klasik konular arasındadır. Bu konuları incelemek, öğrencilerin bir gökkuşağının oluşumunu anlamalarını, lens görüntülerinde renk saçaklarını açıklamalarını, astronomi, biyoloji ve kimya alanında bir spektroskopu ele almasını sağlamaktadır. Bu sayede öğrenciler, rengin geometrisini keşfetmektedirler (Grusche, 2017: 981). Rengin geometrisi, aynı zamanda nesnenin biçimsel özelliğini yansıtmaktadır. Bu nedenle ressamlar eserlerinde sıklıkla rengi, bir araç olarak kullanmaktadırlar. Modern sanatla birlikte, renkçi anlayış estetik özelliklerden kaçınırsa, eşyanın tabiatına uygun olarak hacimsel yaratım açısından kullanılan bir sanat bileşenidir. Bununla birlikte sanatı sadece bir nesne üzerinden sınırlandırmayan resim sanatçıları, teknolojik gelişmelere paralel olarak çeşitli görüntü araçları yardımıyla, resimsel bir dil geliştirerek, görüntüleri birleştirmektedirler.

Çağdaş görüntüleme, geleneksel trikotomileri kaynaştıran ve karıştıran çeşitli uygulamalardan biridir. Geleneksel fotoğrafik görüntüleme tekniklerinin dışında elektronik ve dijital görüntülerde bugün hayatın bir parçası haline gelmiştir. Görüntünün doğası açısından, ondokuzuncu yüzyıl terimleri, artık çağdaş fotoğrafik görüntülerin durumunu tanımlama becerilerinde yetersiz kalmaktadır. Simülasyon gibi bir terim, çağdaş fotoğraf benzeri ve sinematik benzeri görüntüleme uygulamalarını teorize etmek için çok daha üretken bir kavram olarak ortaya çıkmıştır. Rosen ve Manovich'in önerdiği gibi, dijital görüntüler, analog fotoğrafik görüntülerin simülasyonlarıdır. Bu nedenle, dijital görüntülerin analog görüntülerden ayırt edilmesi neredeyse imkansızdır (Belton, 2014: 243). Dijital görüntüler yardımıyla sanat eseri meydana getiren çağdaş sanatçılar, teknolojik altyapı ile kurgusal yeteneklerini birleştirerek, çağa uygun sanat materyalleri hazırlamaktadırlar. Bu sanat yapıtlarının bazılarında esas alınan rastlantı ilkesi, sanatçıya özgür hareket alanı bırakırken, başlangıçtan sonuca uzanan süreç, sanatçının fikir değişikliklerine göre değişiklik gösteren bir yapı meydana getirmektedir.

Resim sanatında rastlantı ilkesi olarak isimlendirilen ilke, ressamın akıllarından geçen her şeyi fırça darbeleriyle tuvale ve daha sonra bu kaos içinde başarılı olarak gördüklerini seçip imgelem güçlerine uyarak her şeyi isteklerinin emrine veren ressamın başvurdukları yöntemdir (Markov, 1999: 158). Akademik resim anlayışından ayrılması bu noktada ortaya çıkmaktadır. Modern sanatla birlikte tartışılan ve eleştirilen akademik resim anlayışı, bu ilkeyle tezatlık oluşturmaktadır. Sanatçının gördüğünü, tuvale aktarmasını red eden bu anlayış, önceden belirlenen kurgunun kalıplarına göre şekillenmeyi değil, sanatçının ruh hali ve eforuna göre değişiklik gösteren biçimler üzerinden sonuca gitmeyi ön görmektedir. Böylece Gestalt'da öne sürülen, algı ve imgelem kavramlarını sanatçının karakteristik yapısı belirlemektedir.

Gestalt teorisi şekil-zemin ilişkisi, yakınlık, benzerlik, tamamlama, devamlılık ve basitlik olmak üzere beş temel ilke üzerinde şekillenmektedir (Erişti, Uluuysal, Dindar, 2013: 49). Görsel algının oluşabilmesi için fiziksel anlamda duyu organlarının harekete geçerek görüneni algılaması ve beyine iletmesi gerekmektedir. Böylece sanatçı açısından algılama sürecinin başlamasıyla birlikte, etkileşim denilen ve sürecin sonunda nesneye dönüşen bir devinim başlamaktadır. Sürecin sonunda nesnel anlamda somut bir varlığa bürünen sanat eseri, sanatçının benliğini yansıtarak, ruhsal dünyasının lekesel dönüşümünü ortaya koymaktadır. Felsefi anlamda bu süreci değerlendiren kavramsalcular, sanatçıyı sürecin başına koyarak, hazır bulunuşluk haline vurgu yapmışlardır. Sanatçı, bu hazır bulunuşluk halini algı ve görsel betimlemeyle kazanmaktadır. Sanatçı bir yandan teorisyen bir yandan da uygulamacı veya icracıdır. İcra ettiği doğayı, simgeci ve nesnel bir anlatım diliyle çevresel faktörler dahilinde işleyerek, beyine gönderdiği sinyaller yadırıyla, geri dönüştürmektedir.

SONUÇ

Gestalt'ın görsel algı modelinin sanatçılar üzerinde yarattığı etki, düşünceyi imgeleştiren sözcükler yerine plastik formların hayat bulmasıyla modern sanata katkı sağlamıştır. Geleneksel resim diline alternatif olarak farklı tekniklerde üretilmiş görsel çalışmalar yapılmıştır. İlerleyen süreçte, dijital yansımaların oluşturduğu sanat eserlerini barındıran müzeler kurulması veya geliştirilmesi beklenmektedir. Bu tarz, müzelerin programlandığı aktivitelerde izleyici aktif rol oynayarak interaktif bir görsellikle baş başa kalmaktadır. Özellikle 1960'lardan sonra ABD'de görülen yeni sanat hareketleri, imgeyi düşünce dilinin bir parçası haline getirmesi açısından önemlidir. Sanatçı bulabildiği her objeyi, söylem dilinin bir yansıması olarak nitelendirmekte ve kompozisyonunu kurgulamaktadır. Temel sanat disiplinlerinin karşısına koyduğu muhalif plastik dil, sanatçının başkaldırısı ve özverisinin normlarını desteklemektedir. Görsellikle beraber sunulan işitsel özellikler, izleyicinin algı mekanizmasını harekete geçirerek, somut dünyanın dışına uzanmaktadır. Böylece görsellikle algılanan sanat nesneleri, işitsel özelliklerle desteklenerek, söylem dilini daha anlaşılabilir ve zengin hale getirmektedir. Görsel okuma ve metaforik anlam derinliğine sahip bazı eserlerde, izleyici sanat galerisinde veya müzede algılayamadığı eser özelliklerini, farklı platformlarda yeniden değerlendirerek algılayabilmektedir. Video ve performans sanatlarının tekrar edilebilmesi, yeni çözümlere imkan tanınması, algılama açısından yararlıdır. Sanatçının görsel dili, hareket, jest ve mimiklerle birleşerek, izleyici üzerinde farklı bir deneyimlemeye sebep olmaktadır. Sanatçılar, çoğu zaman düşündüklerini pratiğe döktüklerinde izleyici tarafından tam olarak algılanamayabilmektedirler. Bu nedenle uygulama yönü ağır basan bireyler yetiştirilmesi kadar, sağlam temelli görsel okumalar yapabilecek bireylerin yetiştirilmesi gereklidir. Düşüncenin beyinde yarattığı imge ile nesnel olan sanat eseri arasında kurulan bağın beyin tarafından doğru biçimde algılanabilmesi için izleyicinin anlamlandırma derecesi yüksek bir duyuya sahip olması gerekmektedir. Bu yüksek duyu sayesinde beyinde algılanan imgelerin doğru biçimde yorumlanması ve kavranması gereklidir. Sanat eserinin birden fazla anlamı olacağı gibi kişiye göre farklılıklar gösteren anlamları da olabilmektedir. Ancak sanat eserinin özelliği açısından bu farklılıkların olması doğaldır. Burada sanat alanında edebi metinlerin artırılması önem taşımaktadır. Sosyal bilimlerin en az yayın üretilen alanları arasında başı sanat alanı çekmektedir. Bu nedenle sanat eğitimi alanında üretilecek kaynaklar, eserlerin nasıl yorumlanacağı, kaliteli sanat eserlerini ayırt etmedeki niteliklerin neler olduğunun kavranması, günümüz resim sanatını daha iyi seviyelere çıkarması açısından önemlidir.

KAYNAKLAR

- Armitage, D. (2015) Modern International Thought: Problems and Prospects, *History of European Ideas*, 41:1, 116-130.
- Baudelaire, C. (1999) Modernlik, Modernizmin Serüveni (Hazırlayan: Enis Batur), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bal, M. (2015) Nietzsche Dünyayı Neden Bir Sanat Yapıtı Olarak Değerlendirir?, *Özne Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: 21, Konya: Çizgi Kitabevi.
- Belton, J. (2014) Psychology of the photographic, cinematic, televisual, and digital image, *New Review of Film and Television Studies*, 12:3, 234-246.
- Cojanu, C. (2013) Limit within image, image within limit, *Journal of Visual Art Practice*, 12:1, 11-23.
- Erişti, S. D., Uluuysal, B., Dindar, M. (2013) Görsel Algı Kuramlarına Dayalı Etkileşimli Bir Öğretim Ortamı Tasarımı ve Ortama İlişkin Öğrenci Görüşleri, *Anadolu Journal of Educational Sciences, International*, Januart, 3 (1).
- Fowles, C. (2019) Nietzsche on conscious and unconscious thought, *Inquiry*, 62:1, 1-22.
- González, M, A. , Campos, A. & Pérez, M, J. (1997) Mental Imagery and Creative Thinking, *The Journal of Psychology*, 131:4, 357-364.
- Grusche, S. (2017) Students' ideas about prismatic images: teaching experiments for an image-based approach, *International Journal of Science Education*, 39:8, 981-1007.
- Markov, V. (1999) Rus Fütürizmi Yeni Sanatın İlkeleri, Modernizmin Serüveni (Hazırlayan: Enis Batur), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Marshall, J. (2007) Image as Insight: Visual Images in Practice-Based Research, *Studies in Art Education*, 49:1, 23-41.
- Rhodes, M, C. (2016) Philosophy, theology and patristic thought, *International Journal of Philosophy and Theology*, 77:4-5, 219-236.
- Semetsky, I. (2003) Deleuze's New Image of Thought, or Dewey Revisited *Educational Philosophy and Theory*, 35:1, 17-29.

THE IMAGE OF VISUAL PERCEPTION AND THOUGHT IN ART OF PAINTING

Fatih BAŞBUĞ

ABSTRACT

Turkish painting education system is based on a structure which includes theoretical information transfer and the process of practising the transferred information and evaluation of them. While transferring theoretical information , the outer environment that effects the individuals, their inner worlds and their changing moods according to the events are considered. Based upon this process changing according to their mood, some forms are shaped. These forms turn into works of art and become concrete and when they become integrated tiwh the viewers , the communication begins. This process is sometimes painful and sometimes fun and it constitutes the basis of art. Regardless of its age or era, all the drawings have visual readings. The dynamic lines,static shapes and blemish editings give some clues about the painter or the artist. The inferences of these clues create art ciriticism. To sum up, artist , the work of art and the viewer are important to reach the social goals. In this abtract, the image of visual perception and thought in art of painting are emphasized.

Keywords: Visual perception, image of thought, art of painting